

BIJLAGE. Operationalisering criterium adaptief gedrag – Versie juni 2021¹

In deze bijlage geven we aan hoe de ABAS-3 te hanteren om het criterium adaptief gedrag te toetsen, zowel bij een hypothese verstandelijke beperking als bij de afweging voor verslag type 2 (categoriale classificatie). Dit criterium wordt geconcretiseerd als een score van twee of meer standaarddeviaties onder het gemiddelde ten opzichte van de algemene populatie, rekening houdend met het betrouwbaarheidsinterval².

De tekst is bedoeld voor CLB-teams en biedt bijkomende handvatten bij de afweging van de criteria voor een diagnose verstandelijke beperking en/of voor een verslag type 2. De uiteindelijke afweging ligt bij het CLB-team in kwestie en zal afhankelijk zijn van casus tot casus. De richtlijnen zijn te situeren binnen een handelingsgericht diagnostisch traject (HGD-traject) dat het CLB-team loopt samen met een leerling, zijn ouders of opvoedingsverantwoordelijken, het schoolteam en eventuele andere betrokkenen. Na het stellen van de diagnose verstandelijke beperking zal het totale functioneren van de leerling bepalen welk onderwijs- of ondersteuningsaanbod een leerling nodig heeft. Zo kan geopteerd worden voor een (gemotiveerd) verslag type 2. Ook andere types (gemotiveerd) verslag kunnen worden overwogen. Toelichting bij de regelgeving is te vinden in [ISC-richtlijnen M-decreet en ondersteuningsmodel](#).

We beperken ons in deze tekst tot een bespreking van het gebruik van de ABAS-3 bij de beoordeling van het criterium adaptief gedrag in kader van een mogelijke categoriale classificatie 'verstandelijke beperking'. De ABAS-3 kan in HGD-trajecten ook indicierend gebruikt worden. Daarvoor verwijzen we naar de handleiding en de interventieplanners. Informatie over de psychometrische eigenschappen van de ABAS-3 staan gebundeld in de [diagnostische fiche](#). De ABAS-3 heeft als enig beschikbaar instrument voor adaptief gedrag recente Vlaamse normen op populatieniveau. We raden sterk af om instrumenten zoals de SRZ-i, Vineland-Z en PEDI-NL nog verder te gebruiken aangezien de (uitsluitend Nederlandse) normen daarvan ondertussen sterk verouderd zijn.

■ Aftoetsen criterium adaptief gedrag aan de hand van de ABAS-3

De ABAS-3 is voor Vlaanderen genormeerd op een normale populatie. Het bepalen van normscores op de ABAS-3 is vergelijkbaar met de werkwijze bij IQ-testen. De ruwe scores op de 10 vaardigheidsgebieden worden omgezet in normscores met gemiddelde 10 en standaarddeviatie 3. Deze normscores worden per domein van adaptief gedrag (conceptueel, sociaal, praktisch) opgeteld tot somscores. Om de somscore van het totaal

¹ In deze tekst wordt gebruik gemaakt van informatie uit Kreemers, B., Maljaars, J., Briers, V., Bulteel, S., Storms, G., Maes, B., & Noens, I. (2020). *ABAS-3 Schaal voor adaptief gedrag. Instructies en verantwoording. Nederlandstalige bewerking* Amsterdam: Hogrefe en de fiche ABAS-3 in het [CAP-vademecum](#) (mei 2021). Deze tekst is een aanvulling op de uitwerking van verstandelijke beperking in het [Protocol Cognitief zwak functioneren](#), de [diagnostische fiche van de ABAS-3](#) en de [Bijlage Klinisch oordeel bij intellectueel en/of adaptief zwak functioneren](#).

² Zie [Protocol Cognitief zwak functioneren](#). [Decreet basisonderwijs Art. 10](#) en [Codex Secundair Onderwijs Art. 294](#).

Specifiek Diagnostisch Protocol bij cognitief zwak functioneren en verstandelijke beperking

te bekomen, telt men de somscores van de 3 domeinen op. Voor kinderen 0-4 jaar wordt ook de normscore voor motoriek meegeteld. Aan de hand van deze somscores zijn voor de domeinen en het totaal normscores te bepalen met gemiddelde 100 en standaarddeviatie 15.

Bij het interpreteren van de normscores wordt rekening gehouden met het betrouwbaarheidsinterval. In de handleiding van de ABAS-3 worden 95%-betrouwbaarheidsintervallen weergegeven voor de scores van de domeinen en het totaal. Op het scoreformulier komt dit betrouwbaarheidsinterval telkens naast de normscore te staan.

Om te voldoen aan het criterium adaptief gedrag voor verstandelijke beperking, scoort een leerling twee of meer standaarddeviaties onder het gemiddelde ten opzichte van de algemene populatie. Het kan gaan om de score van een algemene schaal voor adaptief gedrag of om een score op een meer specifieke schaal voor conceptuele, sociale of praktische vaardigheden. Voor de ABAS-3 betekent dat een totaalscore of een score op een van de domeinen van ≤ 70 .

Laat de vragenlijst bij voorkeur invullen door de ouders en door minstens één andere informant

Om de adaptieve vaardigheden van een leerling goed in kaart te brengen, is het aangewezen om de vragenlijst af te nemen bij informanten die de leerling kennen uit verschillende contexten zoals het gezin of de school. Zo krijg je zicht op het inzetten van adaptieve vaardigheden in diverse omgevingen. Het meenemen van de perspectieven van verschillende informanten versterkt ook de kwaliteit van je beoordeling van adaptief gedrag en vermijdt over- of onderschatting.

Idealiter wordt de ABAS-3 ingevuld door de ouders³ en één of meerdere leerkrachten of begeleiders. In een aantal situaties is een gestandaardiseerde afname en scoring van de vragenlijst niet mogelijk. Dit is met name het geval wanneer ouders het Nederlands onvoldoende beheersen of wanneer te veel items worden opengelaten dan wel aangeduid als inschatting. Een kwantitatieve beoordeling van adaptief gedrag op basis van de antwoorden van die informant(en) op de ABAS-3 is dan niet, of slechts beperkt, mogelijk. De vragenlijst kan in die situaties wel gebruikt worden als gespreksleidraad om op een kwalitatieve manier informatie te verzamelen over het adaptief functioneren. Deze kwalitatieve informatie vult dan de kwantitatieve niveaubepaling uit andere bronnen aan en versterkt zo het klinisch oordeel. Zie ook verder in deze tekst voor aandachtspunten bij gebruik van de ABAS-3 bij kansengroepen.

Wanneer de resultaten van verschillende informanten onderling tegenstrijdig zijn, is bijkomende informatie nodig over het ruimer functioneren binnen verschillende contexten alvorens een uitspraak te kunnen doen over de mate van beperkingen in het adaptief gedrag. Dit hangt ook samen met het inzetten van het klinisch oordeel om de behaalde scores te interpreteren.

³ Met ouders bedoelen we ouders en/of opvoedingsverantwoordelijken. De vragenlijst kan door ouders samen worden ingevuld of bijvoorbeeld bij co-ouderschap door de ouders afzonderlijk.

Neem steeds de volledige vragenlijst af

In de handleiding wordt aangegeven dat bij de interpretatie van de ABAS-3 een top-down-aanpak geldt. Daarbij wordt eerst de totaalscore geïnterpreteerd, vervolgens de scores van de domeinen en tot slot de vaardigheidsgebieden.

Dit betekent dat er voor de inschatting van het criterium adaptief gedrag in de eerste plaats gekeken wordt naar de normscore van het totaal. Wanneer er evenwel statistisch significante én ongebruikelijke verschillen zijn tussen de normscores van de domeinen, is het aangewezen om het criterium adaptief gedrag af te toetsen op het niveau van de domeinen. Voor de werkwijze om de normscores van de domeinen (en eventueel van de vaardigheidsgebieden) onderling te vergelijken, verwijzen we naar de toelichting van de aanvullende analyses in de handleiding.

Normscores voor een vaardigheidsgebied kunnen niet gebruikt worden om het criterium adaptief gedrag af te toetsen. De interpretatie van deze gegevens kan wel een meerwaarde betekenen voor het afstemmen van de aanpak op de noden van de leerling. Het indicierend inzetten van scores op vaardigheidsgebieden wordt toegelicht in de handleiding en de interventieplanners.

Interpreteer als CLB-team het criterium adaptief gedrag altijd samen met het intelligentiecriterium

Om bij kinderen en jongeren te besluiten tot een diagnose verstandelijke beperking, dient het criterium adaptief gedrag steeds samen met het intelligentiecriterium⁴ geïnterpreteerd te worden. In het bijzonder bij tegenstrijdigheden in de resultaten of onzekerheden over de scores op één of meerdere criteria, is het aangewezen de gegevens te interpreteren in het licht van het totale functioneren van de leerling binnen zijn context. Wanneer er sterke aanwijzingen zijn in de richting van een diagnose verstandelijke beperking, maar niet alle vereiste kwantitatieve gegevens kunnen verzameld worden of deze gegevens onvoldoende uitsluitsel bieden, kan het multidisciplinair CLB-team op basis van een gedegen klinisch oordeel besluiten dat er toch voldoende argumenten zijn om een diagnose verstandelijke beperking te stellen. Een andere piste is dat het team een uitspraak over het voldoen aan de criteria uitstelt en verder inzet op procesdiagnostiek. Voor toelichting daarvan verwijzen we naar de bespreking van de categoriale classificatie verstandelijke beperking in het Specifieke Diagnostisch Protocol Cognitief zwak functioneren, Fase 2, Onderzoeksfase en de Bijlage Klinisch oordeel bij intellectueel en/of adaptief zwak functioneren.

⁴ Er is sprake van significante beperkingen in het intellectueel functioneren als het IQ_{CHC} twee of meer standaarddeviaties onder het gemiddelde prestatieniveau ligt van de algemene populatie waarvoor de test bestemd is. Een IQ_{CHC}-score van ongeveer 70 of lager wordt dan ook over het algemeen beschouwd als een indicatie voor een verstandelijke beperking. De voorkeur gaat uit naar een betrouwbaarheidsinterval (BI) van .95 of het hoogst beschikbare betrouwbaarheidsinterval bij testen die geen 95%-betrouwbaarheidsinterval hebben. Zoals in het Protocol Cognitief zwak functioneren aangegeven, slaat de notatie IQ_{CHC} op de meting van de algemene intelligentie met minstens 4 BCV's waaronder zeker de vloeiende intelligentie (Gf) en de gekristalliseerde intelligentie (Gc). Bij de selectie van een algemene intelligentietest houden we naast de beoordeling van het CAP-vademecum en de COTAN steeds rekening met de meest recente beoordeling door de Belgische Federatie van Psychologen Testcommissie en het Kwaliteitscentrum voor Diagnostiek.

Tabel. Mogelijke conclusies bij gezamenlijke interpretatie criteria IQ_{CHC} en ABAS-3, rekening houdend met het betrouwbaarheidsinterval (BI)

	BI van IQ _{CHC} < 70	BI van IQ _{CHC} bevat 70	BI van IQ _{CHC} > 70	IQ _{CHC} niet te bepalen
BI totaal en/of domein ABAS-3 < 70	Voldaan aan criteria intelligentie en adaptief gedrag	ONBESLIST	Niet voldaan aan intelligentie-criterium	ONBESLIST
BI totaal en/of domein ABAS-3 bevat 70	ONBESLIST	ONBESLIST	Niet voldaan aan intelligentie-criterium	ONBESLIST
BI totaal en/of domein ABAS-3 > 70	Niet voldaan aan criterium adaptief gedrag	Niet voldaan aan criterium adaptief gedrag	Niet voldaan aan criteria intelligentie en adaptief gedrag	ONBESLIST
Normscores ABAS-3 niet te bepalen	ONBESLIST	ONBESLIST	ONBESLIST	ONBESLIST

■ Bijkomende informatie en aandachtspunten

□ Bodem- en plafondeffecten in de ABAS-3

Door bodem- en plafondeffecten halen de normscores niet voor alle vaardigheidsgebieden en alle leeftijden een bereik van 1 tot 19. Bodem- en plafondeffecten worden gemarkeerd in de handleiding en kunnen op het scoreformulier worden aangeduid om rekening mee te houden bij de interpretatie van de scores.

Door de bodemeffecten in meerdere vaardigheidsgebieden varieert bij de Vlaamse versie de ondergrens van de normscores voor de domeinen en totalen. Bij een domein- of totaalscore in de buurt van deze ondergrens, kan het voor de interpretatie zinvol zijn om na te kijken wat de laagst geobserveerde normscore is voor de betreffende doelgroep.

- Ouderversie 0-4 jaar: Voor de leeftijden 0;3-0;11 jaar gaan het totaal en de domeinen conceptueel en praktisch niet onder normscore 70. Dit betekent dat het enkel mogelijk is om aan te geven dat een normscore onder de afkapwaarde van 70 valt (2 standaarddeviaties onder het gemiddelde). Voor 1;0-4;11 jaar is de ondergrens 55 voor het totaal en domeinen conceptueel en praktisch. Voor domein sociaal is de ondergrens 59 voor het hele leeftijdsbereik.
- Ouderversie 5-17 jaar: Normscore 55 als ondergrens voor totaal en domein conceptueel, 57 voor domein sociaal en 58 voor domein praktisch.

- Leerkrachtversie 2-4 jaar: Normscore 60 als ondergrens voor totaal en domeinen sociaal en praktisch, 68 voor domein conceptueel.
- Leerkrachtversie 5-17 jaar: Normscore 60 als ondergrens voor totaal en domein praktisch, 61 voor domein conceptueel en 64 voor domein sociaal.

Bijkomend kan er een bodemeffect spelen voor een domein of het totaal wanneer deze ondergrens niet werd geobserveerd in de normeringssteekproef. Dit wordt in de handleiding aangegeven onder de normtabellen.

Voor het aftoetsen van het criterium adaptief gedrag, is de normscore 70 als afkapwaarde van belang. Op een enkele uitzondering na⁵, is het voor alle versies mogelijk om te bepalen of deze afkapwaarde zich situeert boven, in of onder het betrouwbaarheidsinterval van de verkregen scores op het totaal en de domeinen.

□ Differentiaaldiagnostiek

We vragen extra aandacht voor degelijke differentiaaldiagnostiek. In een aantal situaties zijn zwakke scores op een intelligentietest of op de ABAS-3 (totaal en/of voor domeinen) niet te verklaren door een verstandelijke beperking, maar worden ze beïnvloed door factoren zoals meertaligheid, problemen in de sociale communicatie, motorische of sensorische beperkingen, een taalstoornis ...

De aanwezigheid van een of meerdere van deze factoren maant aan tot extra voorzichtigheid bij de interpretatie van de resultaten en het toekennen van een classificatie verstandelijke beperking. Het inschatten van cognitieve en adaptieve vaardigheden die niet of minder negatief beïnvloed worden door voornoemde factor(en) is dan van belang. Deze indexscores en/of normscores kunnen meebepalen in welke mate de hypothese 'verstandelijke beperking' verder wordt meegenomen in het HGD-traject.

Om bij jonge kinderen aan degelijke differentiaaldiagnostiek te kunnen doen is meestal procesdiagnostiek aangewezen. Daarbij wordt gedurende een langere tijd regelmatig geëvalueerd welke vooruitgang een kind maakt. Voor kinderen onder de 5 jaar die de verwachte ontwikkelingsmijlpalen op verschillende gebieden van het cognitief functioneren niet halen, kan – tijdelijk – de diagnose 'globale ontwikkelingsachterstand' worden overwogen.

Zie Protocol Cognitief zwak functioneren - Uitbreiding van zorg, pagina's 27-29. Via het Overzicht diagnostisch materiaal Cognitief zwak functioneren kan je doorklikken naar beschikbare meetinstrumenten.

⁵ Voor de schalen van de ouderversie 0;3–0;11 jaar waar de laagst mogelijke normscore <70 is, wordt ondergrens van het betrouwbaarheidsinterval opengelaten als <70. Zo komen voor totaal somscores ≤43 overeen met normscore <70 en 95%-BI <70-75. De bovengrens van dit BI is berekend rond normscore 69. In de Leerkrachtversie 2-4 jaar is voor het domein conceptueel voor somscores ≤9 de normscore 68, met 95%-BI 62-74. In dergelijke situaties is het niet mogelijk om een onderscheid te maken tussen scores waarbij het betrouwbaarheidsinterval volledig onder het criterium van 70 ligt, dan wel scores waarbij 70 in het betrouwbaarheidsinterval valt. Er is dan steeds een klinisch oordeel nodig om te bepalen of voldaan is aan het criterium adaptief gedrag voor de diagnose verstandelijke beperking.

We verwijzen ook naar de FAQ's bij het Protocol Cognitief zwak functioneren op www.prodiagnostiek.be

- Hoe kunnen we als CLB-team beslissen of voor een kleuter een verslag (IAC of overstap naar BuO) kan opgemaakt worden?
- Volstaat de diagnose globale ontwikkelingsachterstand voor een verslag Type 2?

Gebruik van de ABAS-3 bij kansengroepen

Voor gezinnen uit kansengroepen zal de ABAS-3 bij voorkeur ingevuld worden in aanwezigheid van een CLB-medewerker (al dan niet een intercultureel bemiddelaar) om in eerste instantie bepaalde emoties te duiden. Het veronderstelt ook de nodige cultuursensitieve basishouding van de medewerker bij de afname en de interpretatie van resultaten. De CLB-medewerker gaat na in welke mate de bevraagde vaardigheid al aan bod is gekomen of aangeleerd is in de interactie met het kind / de jongere. Hoeveel belang wordt er binnen de context aan de bevraagde vaardigheden gehecht? Welk gedrag is sociaal wenselijk?

In de handleiding 'Instructies en verantwoording' bij 2.3 Richtlijnen voor faire diagnostiek staan instructies voor het mondeling begeleiden van een cliënt en inschatten van cultuurgevoelige informatie. Wanneer blijkt dat in die mate extra toelichting van de items nodig is dat de standaardisatie in het gedrang komt, worden de resultaten enkel kwalitatief geïnterpreteerd. De ABAS-3 wordt dan ingezet als een gespreksleidraad om bij ouders het breed functioneren van hun kind te bevragen. Dit geniet de voorkeur boven het vasthouden aan de standaardisatie met als mogelijk gevolg dat meer dan de toegelaten items openblijven en evenmin normscores kunnen worden bepaald. Bij klinisch beoordelen van de criteria verstandelijk beperking, vult de kwalitatieve informatie uit dergelijk gesprek de beschikbare kwantitatieve informatie uit de ABAS-3 voor leerkrachten en begeleiders en over het IQ_{CHC} aan.

Voor een ruimere bespreking van de inschatting van adaptief gedrag verwijzen we naar Bijlage Faire diagnostiek van adaptief gedrag.